

OFFICIAL PRESS RELEASE

29 Sanuali 2021

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' í he 'enau fuofua fakataha ki he taú' 'i he 'aho 27 'o Sanuali 2021, ke kei hoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', ke nō atu ki he ngaahi sekitoa fakatupu' pea mo tokoni'i e 'ekonōmika 'a e fonua' mei he ngaahi uesia 'o e COVID-19.

- a. Ke hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy).
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikee' 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio).
- f. Ke tu'uma'u pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10.
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake í he peseti 'e 5.
- i. Muimui'í ofi 'a e lahi 'o e pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', pea holoki e peseti 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (SRD) 'oka fiema'u.
- k. Vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e pa'anga tefito 'a e ngaahi pangikee' ke fe'unga, pea liliu 'a e tu'utu'uni lolotonga' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- l. Fakafaingofua'í 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e fetongi pa'anga muli' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- m. Hokohoko atu pē 'a e founa lolotonga ki hono fakatau 'a e ngaahi pōnite 'a e Pule'anga'.
- n. Tauhi 'a e fetu'utaki vāofi mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' ke fakapapau'í 'oku nau 'i ha tu'unga mateuteu fe'unga.
- ng. Hoko atu pē hono faka'ata kitu'a 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pangikē Pule' 'aki hono fakahā atu 'i he ngaahi fanongonongo tuku atu ki he kakai 'o e fonua'.
- o. Muimui'í ofi 'a e ngaahi uesia 'o e mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19 'i he ngaahi ngāue fakapa'anga' telia ha ngaahi faka'ilonga 'o ha tu'ulaveangofua.
- p. Fakapapau'í 'oku hokohoko atu pē 'a e talangofua 'a e ngaahi pangikee' mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' 'oku 'ikai ko ha pangikē ki he ngaahi tu'utu'uni Fakapule'anga fekau'aki mo e COVID-19, pea 'i he taimi tatau 'oku kei fakahoko pe 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

Í he lipooti 'a e Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, óku í ai pē á e kake í he ola ó e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' í he māhina Nōvema 2020, neongo á e kei tāpuni á e kau'afonua'. Í he vakai ki he sekitoa ngoue', vaotātāa mo e toutai', naé kii holo á e lahi ó e ngoue naé fakatau atu ki tuápule'anga' ó tautefito ki he talo', úfi' mo e meleni'. Kaekehe, naé lahi ange á e hina naé uta atu', kā óku kei siisii pē eni í he lahi ó e hina naé uta atu í Nōvema 2019. Óku kei kake pe á e ngaahi ngāue í he sekitoa fakatupu koloa' áki hono fakakakato á e langa ó ha ngaahi loki ako mei he polōseki langa fakaakeake mei he saikolone Gita mo Haloti'. Naé tupu foki mo e ngaahi nō ne tuku atu ki he sekitoa ko eni'. Naé hā mai pē mo ha ngaahi ola mei he sekitoa ngāue', tupu mei he ngaahi ngāue felāveí mo hono fakafoki mai hotau kainga mei muli'. Naé hiki hake mo e ngaahi koniteina na'e lēsisita' ó fakailonga mai ha kake í he sekitoa fefakatau'aki'.

Na'e tupu sii' 'a e tu'unga hihiki ó e totongi koloa' í he māhina Nōvema 2020 áki 'a e peseti 'e 0.3, makatu'unga pea mei he hiki hake á e ngaahi totongi koloa fakalotofonua' ó tautefito ki he totongi úhila', lolo' mo e meákai'. Ka neongo ia, naé kei holo pē 'a e tu'unga hihiki ó e totongi koloa fakalūkufua' í he taú' ki Nōvema 2020 áki á e peseti é 0.8. Ko e holo á e tu'unga hihiki ó e totongi koloa' 'i he taú', naé tupu ia mei he holo á e ngaahi totongi koloa fakalotofonua' ó lahi ange í he hiki á e ngaahi totongi koloa hū mai'. Ko e holo á e ngaahi totongi fakalotofonua' 'i he taú', naé tupu ia mei he holo á e totongi úhila', totongi kasa' mo e ngaahi koloa lolo kehe', mo e totongi ó e Kava Tonga'.

Naé tupu mālohi á e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) í he māhina moe taú' ki Nōvema 2020 áki á e \$8.7 miliona moe \$100.7 miliona, ki he \$590.2 miliona, ó fe'unga ia mo e māhina 'e 9.9 'o e ngaahi koloa mo e ngāue hū

mai mei muli'. Na'e makatu'unga 'a e tupu lahi ko eni' mei he lahi ange á e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he patiseti á e Pule'anga', pa'anga ki he ngaahi polōseki langa fakalakalaka', pehē foki ki he talafi pa'anga taautaha mai mei muli'.

Óku kei malu pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikee', 'o pou pou ki ai 'a e mālohi 'o 'enau pa'anga tefito', pehē ki he 'enau ngaahi tupu' (profits). Na'e toe holo pē 'a e lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' ne tuku atu' 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi nō (loans/deposit ratio) í Nōvema 2020, ki he peseti 'e 70.4 mei he peseti 'e 73.8 í he māhina kuoósi' ó kei ma'ulalo pē 'i he tu'unga ma'ulalo taha óku tu'utu'uni' á la ko e peseti 'e 80. Óku holo māmalie pē á e tu'unga ko eni neongo óku lahi ange á e pa'anga ngāue á e ngaahi pangikee', pehe ki he lahi ó e pa'anga fakalūkufua á e fonua'. Kaekehe, naé kake hake á e ngaahi nō ne tuku atu' í Nōvema 2020 kā í he taimi tatau naé tupu pē mo e e ngaahi fakahū pa'anga'. Ko e 'avalisi 'o e totongi tupu' 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) naé lahi ange 'i he māhina' 'aki 'a e poini peseti 'e 4.2, kae holo 'i he ta'u' ki Nōvema 2020 'aki 'a e poini peseti 'e 40.4 ki he peseti 'e 5.66 makatu'unga mei he holo 'a e totongi tupu' 'i he ngaahi nō (lending rates).

Makatu'unga pea mei' he ngaahi fakamatala kuo fakahā atu' 'i 'olunga', óku kei fakafuofua pe é he Pangikē Pule é holo á e tu'unga faka'ekonōmika 'a e fonua' í he kahaú vave mai'. Óku kei ámanaki pē é fakafiemālie pē 'a e tu'unga ó e pa'anga talifaki 'i muli' 'o lahi ange 'i he māhina 'e 3 'o e koloa hū mai', pea kei ma'ulalo pē 'á e tu'unga 'o e totongi koloa fakalūkufua' 'i he peseti 'e 5. Ko e ngaahi pangikē 'oku kei malu pē mo 'enau ngaahi ngāue', pea kei hulu pē mo 'enau pa'anga ngāue'. 'Oku mātu'aki tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui'i ofi 'a e ola 'o e ngaahi ngāue faka'ekonōmika' mo fakapa'anga', pea mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'anga lolotonga' 'o ka fiema'u ke pukepuke 'aki 'a e ma'uma'uluta fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', pea ke tokoni foki ki he tupu faka'ekonōmika fakalūkufua'.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to